

MARJAN DRMAČ

Kraljevske svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni

Abstrakt: O svadbama u doba srednjovjekovne Bosne gotovo da nije ni pisano. Usputne opaske pojedinih historičara vezene za vjenčanja i brakove su prilično rijetke, ali ipak dovoljne da bi se mogla nazrijeti izvjesna slika vezana za sadržaj svadbenih zbivanja toga doba. Od rijetkih historiografskih tekstova vezanih za ovu temu važno mjesto zauzima pisanje Jaroslava Šidaka, koji donekle rješava ovu problematiku.¹ Upravo će njegovo pisanje poslužiti kao osnova iz koje će se dalje razvijati ovo pisano izlaganje. U tom smislu će se nastojati pobliže prezentirati procedura vezana za kraljevske svadbene svečanosti onodobne Bosne u onoj mjeri koju bude omogućavala izvorna građa vezana za temu.

Ključne riječi: Svadbene svečanosti, ceremonija, vjenčanje, brak, kralj, kraljica.

Abstract: There are almost no writings about weddings in medieval Bosnia. Several occasional mentions by individual historians related to weddings and marriages are rare, but they are still sufficient to get an image of the content of nuptial activities of that time. One of the rare historiographic texts that refers to this topic and deserves an important place is the work of Jaroslav Šidak who to some extent resolved this problem. His writings will actually serve as the basis for our interpretation. In this sense, we will attempt to closely present the procedure of royal festivities of medieval Bosnia as far as available source material for this topic allows it.

Key words: nuptial festivities, ceremony, wedding, marriage, king, queen.

Da bi smo izbjegli eventualne nejasnoće odmah će se na početku pokušati riješiti određeni problemi kada je riječ o samom pojmu svadbe. Ovdje se prirodno nameće pitanje šta to sve u uopćenom smislu podrazumijeva svadba i kako omeđiti njen početak i kraj? Ženidba, vjenčanje, svadba i brak su različiti pojmovi, ali uglavnom

¹ U okviru svog rada Šidak u šestom poglavlju govori o braku u srednjovjekovnoj Bosni. Jaroslav Šidak, “Problem “bosanske crkve” u našoj historiografiji od Petranovića do Glušca”, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga CCLIX, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (dalje: JAZU), 1937, 93-97.

povezani prirodnom slijedom.² Obzirom da će se u izlaganju javiti poteškoće u razdvajanju svih navedenih situacija, olakšica će biti da se po potrebi koristi samo jedan opći termin za svaku od rečenih okolnosti. U tom smislu, svrsi bi ponajbliže odgovarao pojam *svadbene svečanosti*, koji bi podrazumijevao sve generalije koje se zbivaju od same prošnje mladenke do zabave koja obično slijedi nakon zaključenja braka. Na drugom mjestu postavlja se pitanje kojih vrsta svadbenih svečanosti je uopšte bilo u srednjovjekovnoj Bosni. Da li se u doba Bosanskog Kraljevstva ova procedura mora izričito posmatrati na opisani način i vezati za bilo koju crkvenu instituciju ili ona ima nešto drugačiji karakter. Prati li se odgovarajuća izvorna građa, može se doći do odgovora na rečena pitanja.

Ćiro Truhelka je na osnovu Testamenta gosta Radina (iz 1466) napisao kako *bosanski patareni* nisu branili ženidbu svojim svećenicima kao ni običnom puku. Po njegovom mišljenju jedina razlika u shvaćanju ženidbe između njih i ostalih kršćanskih konfesija bila je ta da su ovi ženidbu smatrali društvenom, a ne crkvenom institucijom i poricali je kao sakrament.³ Po ovom tumačenju se može zaključiti kako pristalice Crkve bosanske brak nisu smatrali crkvenom nego svjetovnom ustanovom. Na tu se priču nadovezuju i naredne vijesti, ali također i stav Rimske crkve spram spomenutih okolnosti.

Oko 1371/72. godine vikar bosanskih franjevca Bartol de Alvernia je tražio direktive od Svete stolice u vezi sa misionarskim djelovanjem Male braće na prostoru Bosanske vikarije, a jedno od njegovih pitanja odnosilo se i na ženidbu. Pitanje je glasilo: “Budući da Bosanci uzimaju žene pod uvjetom *ako mi budeš dobra* (si eris mihi bona) i s nakanom da ih otpuste ako im se ne budu svidjele, što je više nego očito kad se zna da izuzev obraćenika od stotinu njih tek jedan zadrži prvu, može li se ovo nazvati pravom ženidbom, jer ovi doduše opslužuju svečanost vjenčanja i namjeravaju zakonito zajedno živjeti, ali se ne žele obavezati na trajnu vezu”. Odgovor pape Grgura XI 1373. godine na Bartolovo pitanje glasi: “Budući da je ženidba sjedinjenje muža i žene koje iziskuje neraskidivo životno drugovanje s nakanom trajnog življenja zajedno, jer prema Kristovoj izjavi u Evanđelju: ‘što Bog združi čovjek neka ne rastavlja’ (Matej 19,6), nema nikakve sumnje da je pod onim uvjetom ženidba nezakonita.”⁴

² Anselm Grün, “Ženidba (Blagoslov za zajednički život)”, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2003, 5-6.

³ Ćiro Truhelka, “Testament gosta Radina“, u: *Glasnik Zemaljskog muzeja* (dalje: *GZM*), br. XXIII, Sarajevo, 1911, 367.

⁴ “cum Bosnenses uxores accipiant cum condicione “si eris mihi bona” et intencione dimmittendi quando sibi uidebitur, et hoc est manifestum, quia uix de centum unus retinet primam, exceptis conuersis, queritur: si debet dici uerum matrimonium, quia licet obseruentur sollempnitates nupciarum et legitime conhabitare intendant, tamen nolunt obligari ad perpetuam copulam, sed semper condicionem retinent? Respondemus quod cum matrimonium sit uiri mulierisque coniunctio indiuiduam uite consuetudinem retinens cum proposito cohabitandi perpetue, quia

Testament komornika hercega Stefana, Pribislava Vukotića (iz 1475) govori o braku kao narodnom običaju. On izrazito naglašava da žena u Bosni ne donosi miraz u brak, već se ona uzima iz ljubavi, radi njene dobrote i poštenja rodbine iz koje potiče. Drugim riječima, Vukotićeva žena Doroteja, po bosanskom običaju nije donijela nikakav miraz svome mužu.⁵ Po ovakvom primjeru se može zaključiti da žena nije predstavljala nikakav vrijedan ekonomski faktor, tako da ni brak nije mogao biti ravnopravan odnos žene i muža. Ovaj neravnopravni sistem se u tradiciji balkanskih naroda očuvao još od vremena starih Slavena, gdje je žena bila potčinjena mužu. Bračna vjernost se tretirala tako da je samo žena bila ta koja je obavezna da je se pridržava ali ne i muž koji je mogao, ukoliko bi mu se prohtijelo, da kupi i ima više žena. U čitavom slavenskom svijetu se tokom razvijenog srednjeg vijeka izdaju odredbe, kojima se staro običajno pravo nastoji zamijeniti crkvenim.⁶

Nasuprot tome u nekim slučajevima imamo suprotne situacije gdje je sklapanje brakova imalo političku pozadinu. Brak je ponekad bio način kojim su se ostvarivali veći zemljišni posjedi. Primjerice vojvoda Sandalj Hranić je takvim putem dobio Ostrovicu i Skradin, utvrđenja nadomak Zadra i Šibenika. Drugim riječima, dobio ih je kao miraz kada se u proljeće 1405. oženio Katarinom, kćerkom hrvatskoga bana Vuka Vukčića koji je prvobitno držao te utvrde.⁷ Srpski pisani spomenici su puni podataka iz kojih se očituje koliko je pažnje država i crkva posvećivala uvođenju kršćanskog shvaćanja braka. Nema se razloga sumnjati u to da je u Bosanskom kraljevstvu bilo sklapanja brakova i po ortodoksnim obredima.

U žičkoj hrisovulji iz 13 stoljeća propisane su kazne za prekršaj zapovijedi o nezavršivosti braka.⁸ Da je crkva teško prodirala u običajne sfere shvaćanja o braku pokazuje i Dušanov zakonik koji između brojnih pravila govori i o onima vezanim

“quod deus coniunxit homo non separet” secundum Christi sententiam et euangelicam ueritatem, non dubium quod nullum est matrimonium sub illa condicione, que est contra substanciam matrimonij inter eos.” Augustino Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, Vol. II, Zagreb, 1875, 327-328; Dragutin Kniewald, “Vjerodostojnost latinskih izvora o bosanskim krstjanima”, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga CCLXX, JAZU, Zagreb, 1949, 158; Franjo Šanjek, “Žena u hrvatskom srednjovjekovlju”, *Bogoslovska smotra*, Vol. 60, No. 3-4, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1990, 181.

⁵ “Item in Bosina non e usanza de tuor dota da donne, ma le se tuole es per amor et per bontade et per honor de parentadi, queste io dico perche da la mia donna Doratia non havi cosa alguna in dota, ma io la tolsi per so bontade et per esser de bon parentade.” Lajos Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig, 1914, 437.

⁶ Карло Кадец, *Првобитно Словенско право пре X века (превео и допунио. Ф. Тарановски)*, Београд, 1924, 79-81.

⁷ Dubravko Lovrenović, “Kako je bosanski vojvoda Sandalj Hranić došao u posjed Ostrovice i Skradina”, u: *Radovi*, Vol. XIX, Sveučilište u Zagrebu-Centar za povijesne znanosti, Zagreb, 1986, 231.

⁸ “и господско запрѣщеникъ вѣсть, не разлучатъ се мужоу вѣтѣ жене и женѣ вѣтѣ мужу” Franz Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae, 1858, 14.

za ženidbu i svadbu.⁹ Suština je ta da je crkva morala nametnuti starom pravnom shvaćanju svoje vlastito o sakramentalnom obilježavanju braka. Sličan primjer nalazimo i 1384. godine, kada je Dubrovačka vlada naredila Stonskom knezu da pomogne, ako treba i oružanom silom franjevce u Stonu da se u praksi do kraja zavede crkveni sakrament ženidbe.¹⁰

Prema mišljenju Jaroslava Šidaka u srednjovjekovnoj Bosni institucija braka nije imala nikakve veze sa samim doktrinama Crkve bosanske, nego se tu radilo o starom pravnom shvaćanju, koje se uspjelo sačuvati u društvu bosanskog srednjovjekovlja.¹¹ Na ovo valja nadodati i onaj dio priče u kojem je upadljivo da je Rimski kurija nastojala preko Male braće uvesti promjene u svijest stanovništva onodobne Bosne na način da se pojam braka počne sagledavati kao obavezni Crkveni sakrament. Nema sumnje ni u to da je intenzitet crkvene ambicioznosti u ovom smislu bio mnogo veći kada je riječ o tome da bi trebalo privoliti određenog vladara da se pridržava Njenih pravila.

Iz crkvenog ugla gledano brak je predstavljao strogo razgraničenje između *odličnih kršćana* (redovnika, djevica i udovica) i *vodeće crkvene elite* (biskupa, svećenika i đakona) od zajednice *običnih vjernika*. Kraljevski i velikaški brakovi sklapali su se uz mnogo sjaja i bogate gozbe. Svadbene svečanosti građana su bile nešto skromnije, dok se vjenčanja seljaka ističu asistencijama, gdje su uzvanici bili dužni ponijeti sa sobom jelo i piće.¹² Međutim, svadbena povorka koja se odvijala izvan crkvenih zidina bila je popratna ceremonija koja je spadala u profani dio slavlja u koji se crkva u pravilu nije mogla miješati.¹³

Kroz naredne događaje ne ostaje velik prostor za kojekakve improvizacije kada je riječ o načinu obavljanja centralnog svadbenog obreda u srednjovjekovnoj Bosni u onim situacijama u koje se uspijevala umiješati Rimski crkva. U pisanom svjedočanstvu iz hrvatskog srednjovjekovlja sačuvani su tekstovi koji ukazuju na to kako je mogao izgledati obred vjenčanja u područjima koja su bila pod papinskom ingerencijom. Naime, u glagoljskim misalima Bartola Krbavca iz prve polovine 15. stoljeća može se pratiti društvena namjena kodeksa, prema pitanjima koja se postavljaju

⁹ Čitanje prema prizrenskom prepisu Dušanova zakonika: **О Женитвѣ**. 2. “Властѣле и прочи люди да се не жене не благословивше се оу своего архіереа, али оу теѣ-зи да се благослове, кои соу изабрали доуховники архіереи.”, **О свадѣ**. 3. “И ниедина свадѣ да се не оучини без вѣнчаниа; ако ли се оучини безъ благословениа и оупрошениа црькве, таковы да се разлоуче.” Стојан Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354*, Издање задужбине Илије М. Коларца, Београд, 1898, 7-8.

¹⁰ Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Povijest poluotoka Rata (Pelješca) sa dijelom povijesti Zahumlja (Hercegovine) i Dubrovačke republike*, Leonova tiskara, Split, 1921, 72.

¹¹ Šidak, “Problem “bosanske crkve” u našoj historiografiji od Petranovića do Glušca, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 97.

¹² Šanjek, “Žena u hrvatskom srednjovjekovlju”, u: *Bogoslovska smotra*, 179.

¹³ Johan Huizinga, *Jesen srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb, 1991, 101.

mladencima tokom sakramenta vjenčanja. U Berlinskom misalu (pisanom 1402) vidi se da svećenik pri vjenčavanju feudalne gospode postavlja pitanja: *Vlas'teline ljubiši li su gos'podič'nu...Gospoe, ljubiši li sega vlas'telina?* Za razliku od toga u Ročkom misalu (pisanom 1421) pri obredu vjenčanja tražeći međusobnu privolu mladenaca, svećenik postavlja pitanja: *Junače ljubiši li su d'voiku s(e)bê za ženu i za druga...I reče. Ljublju,* a nju pita: *D'voiko ljubiš li ti sega junaka?* U ovom slučaju se vidi da su pred svećenika došli zaručnici iz običnog puka.¹⁴ Nema dileme da se slična obredna procedura primjenjivala i kada je kraljevsko vjenčanje u pitanju, naravno pod uslovom da je vršeno po katoličkim kanonima.

Kraljevske svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni

Za prvi primjer uzet će se svadbena svečanost bana Tvrtka I 1374. godine koja je upriličena na biskupskom imanju Sv. Ilija (*Zenthilie*). U tom mjestu je održan i dio njegova svadbenog slavlja nakon što se vjenčao sa Dorotejom, kćerkom vidinskog bugarskog cara Stracimira. Da bosanski ban vjenčanju pristupa kao vjernik Katoličke crkve vidi se i u obrazloženju darovnice Tvrtka I bosanskom biskupu Petru, gdje piše kako on to čini za *ozdravljenje i spas naše i duša naših roditelja i prethodnika, kao i na slavu i čast svetih apostola Petra i Pavla*. U historiografiji nije do kraja lociran ovaj posjed *Zenthilie*, ali se ipak zna da se nalazio negdje u Slavoniji, odnosno prostoru koji je bio pod ugarskom vlašću.¹⁵ Ovdje se postavlja pitanje zašto bi ban Tvrtko pored bosanskih crkava išao tako daleko da obavi obred vjenčanja? Čini se da su pritisci Rimske crkve na *pravovaljana* vjenčanja europskih vladara toga doba sve češće urađali+ plodom. U tom smislu Katolička crkva je na ugarskim prostorima bila u potpunosti *na svom terenu*. Vjenčanje se je u tom slučaju jednostavnije moglo obaviti po uobičajenim katoličkim kanonima, a ne po nekoj *iskrivljenoj liturgiji* i na prostoru gdje dominiraju heretički vjerski dužnosnici, gledano očima Rimske kurije tog vremena.

Vrijedna spomena je priča kralja Stjepana Ostoje koji je još prije izbora za kralja bio oženjen s nekom Vitačom, koju je odlučio ostaviti i uzeti si drugu ženu. O tom prvom braku se ne zna gotovo ništa, tako da se o okolnostima i načinu njegova sklapanja može samo nagađati. Zna se samo da se kraljica Vitača u septembru 1399. godine u dubrovačkim spisima naziva "otpuštenica sadašnjega gospodina

¹⁴ Marija Pantelić, "Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca", u: *Radovi Staroslavenskog instituta*, Vol. 5, No. 5, Staroslavenski institut, Zagreb, 1964, 15-33.

¹⁵ Eusebuis Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, JAZU, Vol. XXIII, Zagreb 1892, 41; Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 626. Stanko Andrić, "Mjesto svadbe bana Tvrtka I. i Franjevački samostan 'Sveti Ilija'", u: *Scrinia Slavonica 4*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2004, 107; Marko Perojević, "Ban Stjepan Tvrtko", u: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1998, 310, bilj. 96 a.

kralja bosanskoga”.¹⁶ Uskoro je kralj Ostoja uzeo drugu ženu, Kujavu, koja je bila rođakinja kneza Pavla Radinovića. Ona se prvi put spominje u povelji upućenoj Dubrovčanima 5. februara 1399, upravo u vezi sa svojim vjenčanjem.¹⁷ Nesumnjivo je da se ta svadba obavila u Sutjesci prema katoličkom obredu. Na to ukazuje dio liturgije koji je spomenut u povelji. Naime, pri vjenčanju kralj i kraljica su rukom prisegli na evanđelje i časní križ gospodnji, a pred Svetim trojstvom su se zakleli na čin samog obreda.¹⁸ Ova procedura se čini kao uobičajeno katoličko vjenčanje uz koje se još dodaju svećeničke molitvene obredne fraze. Osim ovoga, Ostoja je zasnovao i treći brak u oktobru 1416. godine. Tom su prilikom Dubrovčani javili kralju Sigismundu, da je kralj Ostoja oženio Jelenicu, udovicu velikog vojvode bosanskog Hrvoja Vukčića, nakon što se rastavio (*facto divortio*) s ranijom ženom, te da je Jelenica prošlog ljeta došla k svome mužu Ostoji, i da je darovala svome bratu knezu Ivanu Cetinskomu grad Omiš.¹⁹

U sljedećem primjeru nametnulo se vjenčanje kralja Tvrtka II Tvrtkovića i Doroteje Gorjanske koje se odigralo 1428. godine. O ovoj svadbenoj svečanosti u odnosu na prethodne imamo nešto više vijesti. Tvrtkova buduća žena bila je ugarska plemkinja Doroteja Gorjanska, koja je u vrijeme pregovora o ženidbi, u proljeće 1428, boravila na području Pečujske biskupije.²⁰ Nema se razloga sumnjati da se upravo sa tog mjesta kasnije zaputila u Bosnu u susret svome vjereniku. Važno je znati da je ona bila rodica ugarskog kralja Sigismunda koju je ovaj koristio za istrajavanje u svojim političkim namjerama. Na ovu svadbu su bili pozvani brojni zvaničnici tog doba, među njima i Dubrovčani koji su odlučili uputiti na kraljev dvor jednog ili dvojicu

¹⁶ Nicolai Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. II, Paris, 1899, 76.

¹⁷ Perojević, “Stjepan Ostoja”, u: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, 376.

¹⁸ “...СѸстоѡк и з богодаровано-ми госпоиномъ кралицомъ киръ КѸѡвомъ поставивъше рѡци на стомъ еванђели и на чьсномъ крѡсти господнѣ и С властели кралевѡства ми С воеводомъ Хрѡвоємъ с кнезомъ Павломъ Радиновиѣмъ с тепачиномъ Баталомъ с воеводомъ Ганѡдалемъ с воеводомъ Павломъ Клешиѣмъ...да е клетъ Богомъ щцемъ и синомъ и светимъ...писано њ СѸтиси ва славномъ двоѡ кралевѡства ми под лѣти рожаства Христова...” Лубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, Књига прва, Српска школска књига, Београд, 2006, 426; Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, 236-237.

¹⁹ “Rex vero Ostoya cepit uxorem suam Jelenizam olim uxorem Crevoje, facto divortio cum uxore prima.....Ista aestate praeterita accedens dicta Jeleniza ad dictum virum suum Hostojam donavit comiti Ioani de Cetines fratri suo castrum Almissae spectans et pertinens serenitati vestrae.” Медо Пуцић, *Споменици србски од 1395. до 1423. то ест писма писана од Републике Дубровачке Краљевима, Деспотима, Воиводама и Кнезовима Србским Босанским и Приморским* (dalje: *Споменици србски*), Књигопечатња Књажества Србског, Београд, 1858, Primjedbe XVII; Gelcich József és Lajos Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae – Ragusa és Magyarország összekötetéseinek oklevéltára*, Kiadja A M. Tud. Akadémia, Budapest, 1887, 261-262.

²⁰ O Doroteji Gorjanskoj napisana je kraći rad u skladu sa mogućnostima koje je dozvoljavala izvorna grada vezana za tu temu. Pavao Anđelić, “Bosanska kraljica Doroteja Gorjanska”, 376-395.

svojih ljudi. U pismu od 6. jula 1428. godine dubrovački izaslanici su izvijestili svoju vladu da se kralj sprema dočekati buduću suprugu. Pred nevjestu je uputio svoje ljude, a sam je odlučio da u Milodražu 12. jula dočeka kraljicu kamo je trebala stići.²¹ Dubrovačka vlada je svojim ljudima naredila da čim mladenka stigne tamo, odmah jave vijest u Dubrovnik. Poslanici su zadatak odgovorno shvatili, pa su pratili kralja iz pravca Visokog putem prema Milodražu i redovno slali izvještaje.²²

U njihovom izvještaju od 13. jula vidna je mogućnost da se kraljeva svadba obavi u samom Milodražu, ali ipak o vjenčanju na tom mjestu nema potvrde iz izvorišta. Činjenica je da se kralj sa dubrovačkim poslanicima zadržao u Milodražu oko sedam dana i da je dolaskom kraljice i njene pratnje na to mjesto mogao otpočeti svadbeni ceremonijal. Međutim, nemamo vijesti o tome kad i kako je kraljica došla u Milodraž. Sve što znamo iz pisama dubrovačkih poslanika upućenih njihovoj vladi i uzvraćenih odgovora svodi se na to da su se nakon kraljičinog dolaska u Milodraž svatovi zaputili u Sutjesku. To je moglo biti oko 18. ili 19. jula jer se zna da su dubrovački poslanici već 20. jula boravili na kraljevskom dvoru u Sutjeskoj, nakon što su kralj i nova kraljica stigli tamo.²³

Iz narednih izvještaja je jasno da se tamo trebala održati centralna svadbena svečanost.²⁴ Vojvoda Sandalj Hranić je 21. jula kod Dubrovčana tražio i dobio dva svirača koji su trebali uljepšati svadbenu veselje.²⁵ Dubrovačko Veliko vijeće i Vijeće umoljenih je 23. jula također odredilo da dva svirača otputuju na kraljev dvor i tamo daju svoj doprinos svadbenoj zabavi.²⁶ Dubrovčani su narednih dana počeli slati

²¹ Doroteja je u Milodraž doputovala "velikim drumom" koji je išao kroz Hrvatsku i Bosnu, a vodio je u Carigrad. Taj put je prolazio kroz Jajce, dolinu Lašve i Lepenicu. Constantin Jireček, *Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters*, Prag, 1879, 84-85.

²² Putna trasa koja je spajala Visoko i Milodraž, vodila je pravcem: Visoko-Moštre-Gomioničko brdo-Gromiljak-Milodraž. To je inače poznati srednjovjekovni putni pravac koji je spajao fojničku rudarsku oblast s dolinom Bosne. Enver Imamović, "Rimske rudarske ceste na području Bosne i Hercegovine", *Prilozi*, XX, 21, Institut za istoriju, Sarajevo, 1985, 40; Pavo Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovini XV stoljeća)*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1981, 122-123.

²³ "Le 31, la République répond à leurs lettres, datées du 13 et du 17, de "Milodrasi", et du 20, de "Sutiescha". Ils devront demander au roi que l'ordre touchant le "bollo" soit retiré, s'ils le trouvent "senza granda occupacion et matto de piacer e d'alegrasi". Ils donneront des nouvelles à Raguse, "arivando in Sotto Visochi la noviza, zoè la regina"" Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. II, 242; Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovini XV stoljeća)*, 123, nap. 68; Pavao Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska (Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću)*, Sarajevo publishing, Sarajevo, 2004, 288.

²⁴ O svadbenoj svečanosti šire u: Huizinga, *Jesen srednjeg vijeka*, 101.

²⁵ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009, 259.

²⁶ Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovini XV stoljeća)*, 123, nap. 70; Anđelić, "Bosanska kraljica Doroteja Gorjanska", 381; Isti, "Srednji vijek-doba stare bosanske države", u: *Visoko i okolina kroz historiju 1*, Skupština opštine Visoko, Visoko, 1984, 152.

razne poklone kralju i kraljici, a sve sa ciljem da isposluju određene trgovačke privilegije za sebe. Svirači i pokloni su bili uvertira u centralni svadbeni ceremonijal koji je mogao biti obavljen tokom augusta 1428. godine u Sutjeskoj.²⁷

Što se tiče ove svadbene svečanosti nemamo razloga sumnjati u to da je i ovaj čin vjenčanja obavljen po katoličkom obredu. Razlog je jasan po tome što je Tvrtko II prethodno zatražio dozvolu od pape Martina V. za svoje vjenčanje, gdje se sam izjasnio kao katolik. Rekao je kako bi, “prema običaju i obredu rečene svete rimske crkve“, sklopio “legitimni brak” s plemenitom gospođicom Dorotejom. Za nju se znalo da je katolkinja i nije bilo prepreke za vjenčanje. Međutim u Bosni tog doba bilo je dosta *heretika* tako da se kralj morao deklarirati kao katolik (bio on to ili ne) ukoliko je želio ovu dozvolu. Podredivši se katoličkim kanonima (što je moralo podrazumijevati i obred vjenčanja) dozvola mu je bila odobrena 9. aprila 1428. godine.²⁸

Zanimljivo je napomenuti kako je Dragutin Kniewald krivo shvatio dio jednog teksta Franje Račkog, pa je napisao kako je Tvrtko I (1353-1391) uzeo ženu niska roda pod uvjetom, ako mu bude dobra i vjerna.²⁹ Međutim, da je sa malo više opreznosti čitao, shvatio bi da se u ovom slučaju zapravo radi o kralju Stjepanu Tomašu. U jednom pismu pape Eugena IV iz 1445. spominje se kako je kralj Stjepan Tomaš prvi brak sklopio sa ženom (Vojačom) po običaju svoje zemlje: ako mu bude dobra i vjerna.³⁰ Papa je u ovoj epizodi razriješio kralja od obećanja, što ga je bio dao Vojači i iznio proglas da ga se nije dužan držati.³¹ Kralj je morao i u ovom slučaju planirati katoličku varijantu vjenčanja. Sticajem političkih okolnosti nametnula se zgodna kombinacija u kojoj bi kralj Stjepan Tomaš oženio kćerku vojvode Stjepana Vukčića, Katarinu Kosaču. Ovo će ujedno biti i posljednji primjer u nizu vezan za kraljevske svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni.

²⁷ Сима Бирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964, 260; Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovini XV stoljeća)*, 123; Marko Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996, 190; Marjan Drmač, “Doček kraljevskih svatova u Milodražu 1428. godine”, *Fojnička škrinja*, br. XIII, Hrvatsko katoličko prosvjetno društvo Rodoljub, Fojnica, 2012, 16.

²⁸ Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, 142-144.

²⁹ Kniewald, “Vjerodostojnost latinskih izvora o bosanskim krstjanima”, 152; Franjo Rački, “Bogomili i Patereni“, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga VIII, Zagreb, 1869, JAZU, 146-147.

³⁰ “quod dudum ante tui ad culmen regium assumptionem cupiens propter inimicos et invidios ortum tuum occultari, ut sic facilius, que imminabant, pericula evitares, quandam ex infimo geaere mulierem etiam ad carnis copulam tibi associasti, eique iuxta morem patrie, quod si tibi bona et fidelis esset ac bene faceret, cum ipsa matrimonium contraheres, promisisti.” Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, Vol. I, Romae, 1863, 388-389.

³¹ Perojević, “Stjepan Tomaš Ostojić“, u: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, 511.

Tokom aprila 1446. u Bosni se užurbano radilo na pripremama za predstojeće svadbene svečanosti koje su se trebale obaviti u Milodražu. Vijesti o tome su stigle u Dubrovnik, pa je o tim novostima raspravljalo Vijeće umoljenih na svojoj sjednici od 21. aprila, kada je odlučeno da se na bosanski dvor upute dva poslanika s prigodnim darovima za kralja i kraljicu u namjeri da kralju izraze lijepu želju u povodu njegove ženidbe.³² Dogovoreno je da će ti poslanici ponijeti kralju dar u vrijednosti od 800 i kraljici od 400 perpera. Na istoj sjednici Vijeće umoljenih je odredilo poslanike koji će sa prigodnim darovima poći vojvodi Stjepanu Vukčiću (u Blagaj), kao i svirače i zabavljače.³³ Oni su trebali otpratiti vojvodu kćer u Milodraž gdje se trebala održati svadba. Dubrovčani su narednih dana bili zauzeti otpremanjem svojih poslanika u Bosnu, koji su bili zaduženi da u njihovo ime prisustvuju kraljevom ženidbenom slavlju. Tom prigodom su, u drugoj polovici maja, u Milodražu Dubrovčane zvanično predstavljali Junije Gradić i Jakov Đorđić. Prema dubrovačkim izvještajima kralj Tomaš je toga mjeseca već boravio u Milodražu i dočekivao goste i uzvanike.³⁴

Dana 19. maja je u pratnji kićenog plemstva u Milodraž doputovao kraljev tast Stjepan Vukčić gdje je bio svečano dočekan i lijepo primljen.³⁵ Sa njim je stigla i kćer Katarina, buduća kraljica, tako da nije bilo razloga koji bi spriječavao da uskoro započne svadbenu slavlje. Ipak, u pisanim izvorima nema mnogo podataka o samom toku svadbene svečanosti, tako da je teško precizno odrediti njen početak i kraj.

³² Pejo Ćošković, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*, Institut za istoriju u Banja Luci, Banja Luka, 1988, 103; Јован Радоњић, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини 15. века*, Издање матице српске, Нови Сад, 1905, 248, нар. 1; Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 260.

³³ "Le 21, ils fixent les instructions des envoyés vers Stipan et votent l'ambassade vers le roi "occaxione nuptiarum suarum"; deus nobles porteront au roi un présent de 800 perpères en drap et autres et un autre de 400 à la reine. Les ambassadeurs vers Stipan et le roi seront accompagnés de joueurs de fifre et de flûte." Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, vol. II, 418, нар. 5; Anto Babić, "Diplomska služba u srednjovjekovnoj Bosni", *Radovi*, Knjiga XIII, Odjeljenje istorisko-filoloških nauka, Knjiga 5, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1960, 35; Сима Ђирковић, *Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Посебна издања, Књ. CCCLXXXVI, Одељење друштвених наука, Књ. 48, Српска академија наука и уметности, Београд, 1964, 92.

³⁴ Михаило Ј. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Посебна издања, Књига CCXXXI, Одељење друштвених наука, Нова серија, Књ. 13, САН, Београд, 1955, 77; Junni Resti, *Chronica Ragusina Junii Resti (ab origine urbis usque ad annum 1451)*, *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium XXV*, Scriptorum, Vol. II, JAZU, Zagrabiae, 1893, 295; Ćošković, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*, 104.

³⁵ "Scritta questa fin qui a di 27 di questo zoe di sera per Pribigna corier recevessimo un ultra vostra scritta in Milodraxa ale XXIII del presente per laqual abbiamo visto et intexo come ale XVIII detto zonsi vojvoda Stipan con molta bella zente in puncto et como la maiesta di re predetto con lo detto vojvoda Stipan se ano amorizato et se amorixano insembre grandementecon grandissimi honori l'un l'altro" Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, 78; Павао Анђелић, "Barones regni i državno vijeće srednjovjekovne Bosne", u: *Прилози*, Година XI-XII, Број 11-12, Институт за историју, Сарајево, 1975-1976, 47.

Interesantno je i to da nam je poznatije tko sve nije bio prisutan od velikaša na svadbi, nego tko jeste. Prema tome dozu loše atmosfere svadbenom ambijentu doprinijelo je neprisustvo Ivaniša Pavlovića i Petra Vojsalića, koji su zamjerali kralju Tomašu zbog izmirenja sa Kosačom.³⁶ Odsutan je također bio i kraljev brat Radivoj, koji je gajio vladarske pretenzije prema baštini Kotromanića.³⁷

U obavještenju koje su dvojica Dubrovčana sa kraljevog dvora u Milodražu dostavili svojoj vladi pismom od 23. maja govori se, između ostalog, da bi kralj s kraljicom trebao radi krunidbe poći u Mile.³⁸ Osim toga kralj je imao namjeru da se nakon svadbenih svečanosti održi državni stanak dok je vlastela “rusaga bosanskog” još bila na okupu.³⁹ Iz nama potpuno nepoznatih razloga čini se da nije održan ni Tomašev planirani stanak, kao ni krunidba u Milima, pa se kralj umjesto toga 25. maja našao u Sutjesci. Tu je izdao povelju kojom je uzeo pod svoju zaštitu Doroteju, udovicu kneza Ivaniša Blagajskog i njezinog sina Miklouša sa svim njihovim dobrima.⁴⁰ Prema ovim podacima nema sumnje da je prije toga obavljeno njegovo vjenčanje sa Katarinom. Središnja svadbena svečanost je vjerovatno održana u subotu i nedjelju, odnosno 21. i 22. maja 1446. godine.⁴¹ Za vrijeme boravka u Milodražu kralj je, osim poslova vezanih uz svadbenu slavlje, također vodio i poslovne razgovore s gostima i uzvanicima. Tako su primjerice dubrovački poslanici saznali u kraljevoj blizini da se vojvoda Stjepan u razgovoru s Tomašem žalio na neke postupke njihovih sugrađana, te da mu je ovaj obećao da će se o tim pitanjima raspravljati na stanku, koji se na kraju nije ni održao.⁴² Nakon što se svadbena slavlje u Milodražu privelo kraju uzvanici i gosti su se počeli polako razilaziti i vraćati svojim kućama. Među prvima koji su napustili kraljev dvor bio je upravo vojvoda Stjepan koji nije namjeravao da se poslije svadbenog ceremonijala kod Tomaša duže zadržava, nego se sa svojom pratnjom zaputio kući. Njegov primjer su potom slijedili i ostali velikaši koji su se iz istih razloga našli zajedno na okupu.⁴³ Da je ovo vjenčanje bilo inspiracija i pjesnicima uočljivo je iz stihova koje je zabilježio Andrija Kačić-Miošić.

³⁶ Boris Nilević, “Vojvoda Ivaniš Pavlović”, u: *Prilozi Instituta za istoriju*, XIV/14-15, Sarajevo, 1978, 359; Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 281.

³⁷ Čošković, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*, 106.

³⁸ “E per lo simel sopra la fato de la incoronation de lo re et de la rayna, laqual dixeti dover esser a Mile, ne daretì aviso di tuto particularmente quanto seguirà” Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, 79.

³⁹ Ђирковић, *Стефан Вукчић Косача и његово доба*, 92; Анђелић, “Barones regni i državno vijeće srednjovjekovne Bosne”, u: *Прилози*, 35, пар. 21.

⁴⁰ Thallóczy, *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budapest, 1897, 342-345.

⁴¹ Čošković, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*, 105, пар. 10; Ђуро Тошић, “Босанска краљица Катарина”, u: *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, бр. 2, САНУ, Београд, 1997, 78.

⁴² Ђирковић, *Стефан Вукчић Косача и његово доба*, 92.

⁴³ Čošković, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*, 110-111.

*Od kada je Lika i Kèrbava, Slavna Bosna, viteška dèržava, I od kad je ravna Ungaria, Dalmacia, i s njom Bulgaria, Nisu lipši svati sakupljeni, Ni plemići lipši sastavljeni, Što su svati kralja bosanskoga, Po imenu Kristića Stipana. I njegove lipe zaručnice, Dievojke Kate Hercegovke, Koja biše skoro izprošena, od velika roda i plemena. Lipa kćerca Hercega Stipana, Slavna sada Katarina zvana, Koje tilo u Rimu pribiva, A dušica u miru počiva...*⁴⁴

Što se tiče ranije spomenutog krunjenja kralja i kraljice u Milama, tu se zapravo radilo o predviđenom obredu koji se trebao upriličiti novom krunom koju je papa (Eugen IV) spremio za Tomaša kao nagradu povodom prelaska na katoličanstvo i obavezu proganjanja paterana. Da je to tako govori i činjenica prema kojoj je kruna već bila poslana iz Rima i nalazila se u Splitu, u riznici crkve Sv. Dujma. Dana 20. jula 1446. godine sa tog mjesta je predata hvarskom biskupu Tomi.⁴⁵ Prema ovome datumu se može zaključiti da kruna nije ni donesena u Bosnu kako je bilo planirano. Čini se da do krunjenja ovom krunom nije došlo jer je protiv toga u Bosni izvršen velik pritisak na kralja Tomaša od strane vlastele. Političke okolnosti toga doba su bile takve da bi ovo krunjenje značilo potpuni vjerski preokret u Bosni protiv čega je pružen jak otpor. Međutim evidentno je kako je Tomaševa politika bila katolički orijentirana, pa je možda i sam obred njegova vjenčanja u Milodražu obavljen u tom duhu.

Umjesto zaključka

Iz izloženog se može zaključiti kako su svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni imale svoj razvojni put i transformaciju. Još od slavenskih vremena na balkanskim prostorima se sačuvao običajni sistem svadbe, koji nije bio vezan ni za kakvu vjersku instituciju. Muška dominantnost u odnosu na ženu se osjetila kroz stoljeća,

⁴⁴ Andrija Kačić-Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Razpošilja knjižara A. Jakić, Zagreb, 1862, 92.

⁴⁵ "Reverendus dominus frater Thomas Dei et apostolice sedis gratia episcopus Farrensis delegatus apostolicus in partibus Bosne sponte fuit confessus et contentus ac asseruit in presentia testium examinatoris et notarii infrascriptorum habuisse et recepisse ac sibi datam et reassignatam fuisse a nobilibus viris ser Rayrerio Laurentii et ser Nicola Gonosolich de Spalato thesaurariis ecclesie sancti Duymi Spalatensis dantibus et consignantibus unam coronam auream fulcitam perlis et lapidibus preciosis etc. depositatam in thesauria ecclesie predictae et per manus dictorum thesaurariorum per ipsum dominum episcopum delegatum sive per venerabilem virum, dominum Johannem de Marostita presbyterum et nuntium apostolicum nomine et pro parte sanctissimi domini nostri pape dandam et referendam serenissimo regi Bosne ut dicebatur. De qua quidem corona prefatus dominus episcopus delegatus fecit supradictis thesaurariis recipientibus et stipulantibus finem quietationem et absolutionem de amplius in futuro non petendo nec peti faciendo dictam coronam absolvens et liberans suprascriptos thesaurarios etc." Prema prijevodu Milana Šufflaya u: *Thallóczy, Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.-1527.*, Zagreb, 1916, 48, bilj. 3; Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, 35-36.

pa je bez sumnje i sistem braka imao koncept kakav bi odgovarao jačem spolu. Tokom razvijenog srednjeg vijeka Rimska kurija nastoji preko franjevaca na samom terenu upriličiti svoj koncept vjenčanja, a to je da je ono Sveti sakramenat. Svaki katolik kroz određene životne etape pristupa određenim sakramentima od kojih je čin vjenčanja jedan od njih. Čitav period srednjeg vijeka Rimska crkva nastoji ostvariti svoju dominantnost u svjetovnim sferama (što joj je dobrim dijelom i polazilo za rukom) u zemljama centralne i zapadne Europe, *dobrim dijelom zatirući svjetovne vladare tog doba pod svoje noge*. To se može objasniti činjenicom prema kojoj su pape davale i priznavale krune europskim vladarima, koji su se zauzvrat morali zaklinjati na vjernost. To je bilo oružje zbog kojeg su europski vladari u rijetkima slučajevima iskazivali neposlušnost crkvi. U tom smislu vladari tadašnje Europe su uglavnom poštovali crkvene kanone. Kako se moglo vidjeti, na osnovi izvorne građe, ova praksa nije zaobilazila ni bosanske kraljeve koji su uglavnom podlijegali tadašnjim političko-vjerskim trendovima latinske Europe.

Marjan Drmač

Royal Nuptial Festivities in Medieval Bosnia

Summary

In this paper the author writes about royal nuptial festivities in medieval Bosnia. Marriages in Bosnia during the Middle Ages had their own path of development and certain transformations. During the early Middle Ages, the institution of marriage in Bosnia had mainly a secular character and was as such based on the custom law and this practice was also preserved in Bosnia during the period of Bosnian Kingdom. In mid 14th century, with the arrival of Franciscans in Bosnia, the practice of performing the wedding according the Catholic customs was introduced. The Roman Church used the Franciscan order skilfully as an instrument that attempted to influence as many people as possible. In this sense, the first to set an example were the Bosnian rulers who seemed to have followed the trend of the Latin Europe of that time.